

Wprowadzenie

Głoszenie słowa Bożego należy do fundamentalnych zadań Kościoła, który stara się wciąż na nowo odpowiadać na wezwanie Jezusa Chrystusa: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody...” (Mt 28,19). Od początku swych dziejów Kościół głosił słowo Boże oraz sprawował liturgię. Cała działalność Kościoła jest, w pierwszym rzędzie, oparta na przepowiadaniu, które przygotowuje do pełnego przeżycia liturgii i do przyjęcia sakramentów¹. Przepowiadanie słowa Bożego rodzi i rozwija wiarę, która jest konieczna do zbawienia, i dlatego prezbiterzy „mają przede wszystkim obowiązek opowiadania wszystkim Bożej Ewangelii” (DK 4). W głoszeniu słowa Bożego swój początek ma również Kościół rozumiany jako wspólnota wierzących (por. Rz 10,14-17).

Reprezentacją Kościoła powszechnego i konkretnym jego uobecnieniem (DB 11, 22) jest diecezja. Jest ona częścią ludu Bożego powierzona pieczy biskupa i współpracujących z nim kapłanów. Zgromadzona przez swego pasterza i trwająca z nim w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię tworzy Kościół partykularny, w którym obecny jest i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusowy (DB 11; KPK kan. 369; KKK 833)².

Kościół diecezjalny, strzegąc tego, co istotne i wspólne Kościołowi powszechnemu, ma prawo do kultuwowania swoich autentycznych tradycji lokalnych. Każda diecezja ma prawo do własnego oblicza i własnych tradycji, uwarunkowanych dziejami oraz konkretną sytuacją ludzi³. Diecezja jest Kościołem partykularnym i Kościół powszechny urzeczywistnia się w niej poprzez realizację nadprzyrodzonych funkcji Chrystusa, które powinny być pełnione za pomocą różnych metod i form. Urzeczywistnianie Kościoła w diecezji przez nauczanie dokonuje się między innymi przez głoszenie homilii, kazań,

1 A. Lewek, *Funkcja kerygmatyczna Kościoła w świetle Vaticanum II. Istota i zadania*, t. 1, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1984, s. 93.

2 L. Szewczyk, *Odnova przepowiadania słowa Bożego w (archi)diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II. Studium homiletyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009, s. 1.

3 R. Kamiński, *Parafia w diecezji i Kościele powszechnym*, RT 30,6 (1983), s. 104; A. Żądło, *Kościół lokalny. Teologia i duszpasterstwo*, Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy, Kraków 2001, s. 64, 65.

konferencji, przez wystosowywanie listów pasterskich, orędzi i odezw biskupa, przez katechezę dzieci, młodzieży i osób dorosłych, a także poprzez świadectwo życia i środki masowego przekazu⁴.

W listopadzie 1922 roku papież Pius XI na terenie części Górnego Śląska włączonej do Polski utworzył administrację apostolską z administratorem ks. Augustem Hlondem⁵. A w październiku 1925 roku miało miejsce formalne erygowanie diecezji katowickiej⁶. W marcu 1992 roku papież Jan Paweł II dokonał reorganizacji istniejących diecezji i prowincji kościelnych na terenie Polski. Diecezja katowicka została podniesiona do rangi archidiecezji i utworzyła wraz z diecezjami gliwicką i opolską (stanowiącymi jej sufraganie) metropolię katowicką (zwaną też metropolią górnośląską). Terytorialnie, prócz kilku dekanatów południowo-zachodnich, archidiecezja katowicka obejmuje obecnie przede wszystkim obszar przemysłowego Śląska⁷. W 2023 roku składała się z 322 parafii, z czego 309 to parafie diecezjalne, 13 parafii prowadzonych jest przez księży zakonników. Posługuje w niej 1004 księży diecezjalnych, w tym 556 pracuje duszpastersko w parafiach. Wskaźnik *dominantes* w archidiecezji katowickiej wynosi 26,8 procent, a *communicantes* 14,5 procent. W 2025 roku archidiecezja katowicka obchodzi jubileusz 100-lecia istnienia.

Archidiecezja katowicka funkcjonuje na terenach o najwyższym poziomie urbanizacji i uprzemysłowienia, a jednocześnie jest największym pod względem liczby ludności (1 900 000) Kościołem lokalnym w Polsce. Od czasu powstania archidiecezji katowickiej do chwili obecnej (kwiecień 2024) na jej terenie posługę głoszenia słowa Bożego pełniło 7 biskupów diecezjalnych, 12 biskupów pomocniczych oraz 2558 księży diecezjalnych. Z tej grupy 4 biskupów, 9 biskupów pomocniczych oraz 1554 księży diecezjalnych zmarło lub zmieniło miejsce inkardynacji.

Nauczanie Soboru Watykańskiego II określa zadania poszczególnych członków Kościoła w kontekście głoszenia słowa Bożego. Mówi ono, że za pośrednictwem biskupów Jezus Chrystus głosi słowo Boże wszystkim narodom (KK 21). Kapłanom zaś została udzielona łaska, „by byli sługami Jezusa

4 R. Kamiński, *Urzeczywistnianie się Kościoła w diecezji i parafii*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, red. R. Kamiński, Atla 2, Lublin 2000, s. 153–155.

5 *Ustanowienie Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego*, RAAŚIP 1,1 (1922), poz. 2, s. 1.

6 Pius XI, *Bulla „Vixdum Poloniae unitas”*, WD 1,1 (1925), s. 1–4.

7 J. Myszor, *Historia diecezji katowickiej*, Drukarnia Archidiecezjalna w Katowicach, Katowice 1999, s. 601.

Chrystusa wśród ludów, pełniąc świętą posługę Ewangelii” (DK 1). Tenże Sobór w posłudze prezbiterów wyszczególnia trzy funkcje. Jako pierwszą wymienia funkcję przepowiadania, dalej funkcję kultowo-sakramentalną i funkcję pasterską (KK 21). Pierwszoplanową formą apostołstwa jest głoszenie słowa, a posługiwanie duszpasterskie jest przede wszystkim przepowiadaniem słowa (ES 90)⁸.

Skuteczność przepowiadania słowa Bożego w dużej mierze zależy od kaznodziei, od jego kompetencji, gorliwości, wiedzy, od świadectwa jego wiary, od znajomości głoszonego orędzia i problemów dotyczących słuchaczy oraz od umiejętności posługiwania się słowem. W historii (archi)diecezji katowickiej⁹ można również wskazać wielu kaznodziejów, którzy zasługują na miano wielkich mówców.

Jak słusznie zauważa Jean Leclercq, to ludzie są jedynym przedmiotem godnym historycznych badań¹⁰. Dzieje świata opisuje się historiami ludzi wielkich, którym pokolenia im współczesne przypisywały zasługi i dzieła mające przetrwać wieki. Niesłabnącym zainteresowaniem cieszą się antologie wielkich mów, wystąpień, które wstrząsnęły światem, zmieniły bieg historii oraz kierunek ludzkiego myślenia. Do antologii tych można zaliczyć między innymi: *The World's Great Speeches*¹¹, *Lend Me Your Ears: Great Speeches in History*¹², *Wielkie mowy historii*¹³, *Die großen Reden der Weltgeschichte*¹⁴, *Great Speeches*¹⁵ oraz *Słynne mowy sądowe*¹⁶.

8 L. Szewczyk, *Odnova przepowiadania...*, s. 80.

9 Dla odróżnienia poszczególnych etapów historii diecezji, a od 1992 r. archidiecezji katowickiej w niniejszym opracowaniu stosowany będzie następujący zapis: „diecezja katowicka” – dla wydarzeń sprzed 25 marca 1992 r., „archidiecezja katowicka” – dla wydarzeń następujących po tym okresie. Jeżeli omawiane będą zagadnienia dotyczące obydwu okresów, stosowany będzie zapis: „(archi)diecezja katowicka”.

10 J. Leclercq, *La figura della donna nel medioevo*, Jaca Book, Milano 1994, s. 3.

11 *The World's Great Speeches*, red. L. Copeland, L.W. Lamm, Dover Publications, New York 1973.

12 *Lend Me Your Ears. Great Speeches in History*, red. W. Safire, W.W. Norton & Company, New York 1997.

13 *Wielkie mowy historii*, red. M. Gumkowski, Polityka Spółdzielnia Pracy, Warszawa 2006.

14 M. Kaufhold, *Die großen Reden der Weltgeschichte*, Marix Verlag, Wiesbaden 2007.

15 J. Boyes, *Great Speeches*, Arcturus, London 2018.

16 *Słynne mowy sądowe*, oprac. R. Łyczywek, Oficyna In Plus, Szczecin 1998.

Również opracowania z zakresu historii kaznodziejstwa mają za zadanie umożliwić spotkanie z mistrzami słowa, ich warsztatem twórczym, środkami ekspresji kaznodziejskiej. Wśród nich są publikacje zawierające teksty reprezentatywne dla każdego mówcy i dotyczą przedstawicieli Kościoła powszechnego: *A treasury of great preaching. An encyclopedia of preaching*¹⁷, *Große Predigten. 2000 Jahre Gottes Wort und christlicher Protest*¹⁸, *Wielcy mówcy Kościoła*¹⁹, *Wielcy mówcy Kościoła starożytnego. Antologia*²⁰, *Kościoła w Polsce: Wielcy mówcy Kościoła w Polsce*²¹ i *Kościoła krakowskiego: Uratować naród! Głos z ambony katedry wawelskiej okresu niewoli narodowej 1795–1918*²², *Wielcy mówcy katedry na Wawelu*²³ i *Wielcy kaznodzieje Krakowa*²⁴ oraz *Wielcy mówcy franciszkańscy. Nasi mistrzowie posługi słowa*²⁵. Powyższe publikacje, zwłaszcza autorstwa Kazimierza Panusia, stanowią jedną z głównych inspiracji przygotowania niniejszego opracowania.

Słuchacze wypowiedzi kaznodziejskich posługują się najczęściej skalą, według której oceniają wielkość kaznodziei. Pierwszą skalą perfekcyjnie przygotowała retoryka grecko-rzymska, a o wielkości mówcy decydowało wiele elementów, począwszy od dykcji, interpretacji zdań, tonacji głosu aż do oryginalnych koncepcji ponadczasowych treści. Druga skala wywodzi się ze szkoły proroków w świecie judaizmu. W chrześcijaństwie wielki retor może zasłonić sobą proroka. Tylko największym mówcom udaje się zharmonizować jedno z drugim, a kluczem tej harmonii jest miłość do Boga i do słuchaczy²⁶.

17 C.E. Fant, W.M. Pinson, *A treasury of great preaching. An encyclopedia of preaching*, W Pub Group, Dallas 1995.

18 *Große Predigten. 2000 Jahre Gottes Wort und christlicher Protest*, red. J.H. Claussen, M. Rössler, Verlag Herder GmbH, Darmstadt 2015.

19 K. Panuś, *Wielcy mówcy Kościoła*, Wydawnictwo UNUM, Kraków 2004.

20 E. Staniek, *Wielcy mówcy Kościoła starożytnego. Antologia*, Wydawnictwo UNUM, Kraków 2007.

21 K. Panuś, *Wielcy mówcy Kościoła w Polsce*, Wydawnictwo UNUM, Kraków 2005.

22 Tenże, *Uratować naród! Głos z ambony katedry wawelskiej okresu niewoli narodowej 1795–1918*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 1996.

23 Tenże, *Wielcy mówcy katedry na Wawelu*, Wydawnictwo UNUM, Kraków 2008.

24 *Wielcy kaznodzieje Krakowa*, red. K. Panuś, Wydawnictwo UNUM, Kraków 2006.

25 L. Szewczyk, *Wielcy mówcy franciszkańscy. Nasi mistrzowie posługi słowa*, Emmanuel, Katowice-Panewniki 2016.

26 E. Staniek, *Wielcy mówcy...*, s. 6, 7.

Współczesna homiletyka, podejmując badania z zakresu historii kaznodziejstwa, nie ogranicza ich do opisu życia i działalności kaznodziejów oraz krytycznej prezentacji tekstów kazań. Stawia także pytania odwołujące się do istoty kaznodziejstwa: jak poszczególni kaznodzieje rozumieli swoją posługę słowa?, czy we właściwy sposób uwzględniali i interpretowali kontekst funkcjonowania Kościoła w swojej posłudze słowa?²⁷

*Polska bibliografia homiletyczna*²⁸, a także będąca kontynuacją tej publikacji elektroniczna baza *Bibliografia homiletyczna*²⁹ zawierają obecnie 4133 opisów i dostarczają informacji na temat różnych rodzajów publikacji poruszających problematykę przepowiadania słowa Bożego. Wśród 532 publikacji stanowiących „studium dorobku kaznodziejskiego” 16 pozycji dotyczy analizy kaznodziejstwa biskupów i prezbiterów posługujących na terenie (archi)diecezji katowickiej. W *Bibliografii* znajdują się również 43 pozycje dotyczące poszczególnych diecezji w Polsce, w tym 15 publikacji podejmuje zagadnienia dotyczące kaznodziejstwa na terenie (archi)diecezji katowickiej. Dotychczas ukazało się kilka opracowań zawierających studium dorobku kaznodziejskiego poszczególnych przedstawicieli duchowieństwa diecezji katowickiej. Pogłębione analizy posługi kaznodziejskiej dotyczą, między innymi: Rudolfa Tomanka³⁰, Emila Szramka³¹, Jana Machy³², Stanisława Adamskiego³³ i Herberta Bednorza³⁴. Niewiele jest również publikacji zawierających antologie wypowiedzi kaznodziejskich poszczególnych mówców. Ukazały się dotychczas,

27 K. Panuś, *Kaznodziejstwo*, t. 1: *Kościół powszechny*, Wydawnictwo UNUM, Kraków 2022, s. 6.

28 *Polska bibliografia homiletyczna*, red. W. Przyczyna, L. Szewczyk, Wydawnictwo M, Kraków 2007.

29 *Bibliografia homiletyczna*, <http://homileci.pl/bibliografia/> [dostęp: 13.04.2024].

30 J. Szklorz, *Studium homiletyczne dorobku kaznodziejskiego ks. Rudolfa Tomanka*, w: *Studia z historii kaznodziejstwa i homiletyki*, t. 3, red. W. Wojdecki, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1982, s. 190–279.

31 J. Strzoda, *Ksiądz Emil Szramek jako głosiciel Słowa Bożego*, Katowice 1982 [mps, Biblioteka Teologiczna WTL UŚ].

32 B. Bryk, *Posługa słowa ks. Jana Machy (1914–1942)*, Katowice 2017 [mps, Biblioteka Teologiczna WTL UŚ].

33 R. Brom, *Nauczanie pasterskie biskupa katowickiego Stanisława Adamskiego (1930–1967)*, Drukarnia Archidiecezjalna w Katowicach, Katowice 2009.

34 A. Kołek, *Problematyka społeczno-religijna w kaznodziejstwie biskupa Herberta Bednorza (1967–1989)*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2002.

między innymi, wypowiedzi Jana Kapicy³⁵, Emila Szramka³⁶, Jana Machy³⁷ i Augusta Hlonda³⁸. Również opis stanu posługi kaznodziejskiej na poszczególnych etapach historii (archi)diecezji katowickiej znajduje się w niewielu publikacjach³⁹. Liczne odniesienia do posługi przepowiadania słowa Bożego można odnaleźć w *Słowniku biograficznym katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*⁴⁰, *Leksykonie Panteonu Górnośląskiego*⁴¹ oraz elektronicznej *Encyklopedii wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku*⁴².

Orędzie zbawienia skierowane jest do ludzi wszystkich epok i kultur i jego aktualizacja należy do istotnych zadań kaznodziejstwa w każdej epoce⁴³. Historia kaznodziejstwa mówi, „jak w poszczególnych epokach Kościół rozumiał i spełniał funkcję pośrednictwa zbawczego poprzez posługę słowa i jakie pozostawiło to historycznie uchwytne owoce”⁴⁴. Nie jest więc ona tylko zbiorem biografii kaznodziejów z różnych epok, opisem ich kaznodziejskiej metody

35 J. Kapica, *Kazania. Mowy – odezwy*, red. E. Szramek, Kółko Homiletyczne Kapłanów Diecezji Katowickiej, Katowice 1933.

36 *Nowe oblicza bł. Emila Szramka*, red. K. Heska-Kwaśniewicz, J. Myszor, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2003.

37 D. Bednarski, *Żyłem krótko, lecz cel swój osiągnąłem. Jan Macha (1914–1942)*, Emmanuel, Katowice 2014.

38 *Ks. August Hlond na Górnym Śląsku 1922–1926. Listy pasterskie – odezwy – przemówienia*, oprac. J. Myszor, Emmanuel, Katowice 2013.

39 Zaliczyć można do nich publikacje: J. Myszor, *Historia diecezji...*; H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie w diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kuria Metropolitalna w Katowicach, Katowice 2000; A. Marek, *Model życia kapłańskiego w świetle nauczania biskupów i kapłanów diecezji katowickiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, Kuria Metropolitalna w Katowicach, Katowice 2000; L. Szewczyk, *Recepcja liturgicznego wymiaru homilii. Studium homiletyczne na podstawie badań kaznodziejstwa kapłanów archidiecezji katowickiej w latach 1972–1999*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003; R. Brom, *Posługa Słowa Bożego według nauki I Synodu Diecezji Katowickiej*, Kuria Metropolitalna w Katowicach, Katowice 2005; L. Szewczyk, *Odnova przepowiadania...*

40 *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1996.

41 *Leksykon Panteonu Górnośląskiego*, red. A. Kłos-Skrzypczak, H. Olszar, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2020.

42 *Encyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku*, https://silesia.edu.pl/index.php/Stroina_główna [dostęp: 12.04.2024].

43 A. Lewek, *Słowo Boże a świat współczesny*, „Chrześcijanin w Świecie” 30,4 (1974), s. 77.

44 M. Brzozowski, *Problemy wykładu homiletyki w seminarium duchownym*, RT 27,6 (1980), s. 58.

i spuścizny, ale przynależy do homiletyki fundamentalnej⁴⁵. A omawiając zagadnienia z historii kaznodziejstwa, należy uwzględnić teorię tych zagadnień oraz nurty charakterystyczne dla danej epoki. Historia kaznodziejstwa to historia działalności wielkich kaznodziejów. Są oni – choć niekiedy odlegli w czasie – wzorem głosiciela słowa Bożego, który przez gorliwe pełnienie swojej misji kaznodziejskiej uświęca siebie i słuchaczy⁴⁶. Wielcy mówcy Kościoła są niczym kamienie milowe, wyznaczające na długie lata kierunki poszukiwań skutecznego przekazu słowa Bożego i nowych form kaznodziejskich⁴⁷. W ich mowach odzwierciedlają się najważniejsze problemy Kościoła i społeczeństwa⁴⁸.

Zdaniem Kazimierza Panusia „syntetyczne studia nad dziejami kaznodziejstwa w Kościele katolickim w języku polskim w dalszym ciągu nie są wystarczające. Stąd też każda praca naukowa z tej dziedziny jest mile widziana”⁴⁹. Zagadnienia poruszane w opracowaniach naukowych dotyczących historii kaznodziejstwa w (archi)diecezji katowickiej sporadycznie odwołują się do szerszego grona mówców oraz wygłoszonych przez nich jednostek kaznodziejskich i mów. To w dużym stopniu uzasadnia konieczność podjęcia badań naukowych na ten temat. Naprzeciw takiemu zapotrzebowaniu wychodzi niniejsze opracowanie: *Wielcy mówcy diecezji katowickiej (1925–1975)* oraz planowana kontynuacja *Wielcy mówcy (archi)diecezji katowickiej (1976–2025)*. Znaczna objętość materiału wymagała dokonania podziału opracowania na dwie części. A cezurą czasową stał się I Synod Diecezji Katowickiej (1972–1975), który odegrał szczególną rolę w dziele przepowiadania słowa Bożego na terenie (archi)diecezji katowickiej. Synod ten był wyrazem troski o teraźniejszość diecezji i jej przyszłość oraz odpowiedzialności za mieszkających na tym terenie ludzi⁵⁰. Zalecenia i zarządzenia zawarte w uchwałach I Synodu Diecezji Katowickiej zaczęły obowiązywać

45 G. Siwek, *Homiletyka w relacji do teologii pastoralnej*, „Studia Pastoralne” 1 (2005), s. 117.

46 W. Broński, *Formacja homiletyczna alumnów w wyższych seminariach duchownych w Polsce. Studium homiletyczne*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2007, s. 135.

47 K. Panuś, *Wielcy mówcy Kościoła w Polsce...*, s. 7.

48 Tenże, *Rola historii kaznodziejstwa w procesie kształcenia kaznodziei*, w: *Integralne kształcenie kaznodziei*, red. W. Broński, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2006, s. 257.

49 Tenże, *Historia kaznodziejstwa*, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2007, s. 10.

50 H. Bednorz, *Wstęp do uchwał synodalnych*, w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, [b.n.w.], Katowice–Rzym 1976, s. VII.

od 25 czerwca 1976 roku⁵¹. Stąd niniejszy tom zawiera analizę stanu przepowiadania słowa Bożego⁵² w diecezji katowickiej oraz dokonania poszczególnych mówców w okresie ten synod poprzedzającym.

Problem badawczy monografii zawiera się w poszukiwaniu odpowiedzi na pytania dotyczące charakterystycznych cech kaznodziejstwa na terenie diecezji katowickiej, wpływu pochodzenia poszczególnych kaznodziejów na jakość posługi słowa, wpływu formacji przyszłych kaznodziejów na treść i elementy formalne przepowiadania kaznodziejskiego, rozumienia przez poszczególnych kaznodziejów swojej posługi słowa w kontekście ówczesnej świadomości Kościoła, właściwej interpretacji i uwzględnienia w posłudze kaznodziejskiej całego kontekstu życia i działalności Kościoła swego czasu, uznania poszczególnych kaznodziejów za wybitnych mówców diecezji katowickiej oraz kierunków poszukiwań nowych form kaznodziejskich i owocnego przekazu słowa Bożego. Zaś podstawową tezę badawczą jest twierdzenie, że struktury eklezjalne oraz poszczególni kaznodzieje poszukiwali skutecznych sposobów docierania do słuchaczy słowa Bożego, wpływając na nich przez właściwą treść i formę oraz dostosowany do możliwości odbiorców sposób przekazu.

Głównym celem naukowym monografii jest krytyczna analiza specyfiki przepowiadania słowa Bożego na terenie diecezji katowickiej (cel teoretyczny projektu) oraz edycja źródeł i omówienie dorobku kaznodziejskiego wybitnych przedstawicieli duchowieństwa tej diecezji (cel praktyczny).

Monografia ma również na celu wydobyć i omówić kilkunastu jednostek kaznodziejskich wygłoszonych przez najwybitniejszych mówców diecezji katowickiej. Wiele z tych wypowiedzi kaznodziejskich i mów to pomniki

51 Tenże, *Dekret promulgacyjny*, w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, [b.n.w.], Katowice–Rzym 1976, s. X.

52 Termin „przepowiadanie słowa Bożego” w znaczeniu szerokim obejmuje całość kościelnego nauczania, to znaczy wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, wykład teologiczny, konferencję religijną, katechezę, kazanie, dialog religijny, utwory pisane, pantomimę, film. W znaczeniu ścisłym używa się go na określenie teorii i praktyki odmiennego od katechezy ustnego sposobu kościelnej posługi słowa, urzeczywistniającego się w dwóch zasadniczych formach, jakimi są: kazanie i homilia. G. Siwek, *Przepowiadanie słowa Bożego*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fijałkowski, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2006, s. 696. W niniejszej pracy omawiane będą zagadnienia dotyczące tej postaci kościelnego przepowiadania słowa Bożego, która jest nazywana kaznodziejstwem. Z uwagi na to, że kaznodziejstwo jest w całym tego słowa znaczeniu przepowiadaniem słowa Bożego i że jest w ten sposób często określane w literaturze homiletycznej, dlatego wyrażenia te będą używane zamiennie.

literatury, kanon kulturowy, ukazujące związek Kościoła lokalnego z kulturą ziemi śląskiej, i szerzej, z kulturą narodową i ogólnoludzką oraz stanowiące najwyższej klasy dzieła sztuki literackiej.

Każda jednostka kościelnego przepowiadania jest specyficznym typem utworu mówionego. Specyfika kościelnego przepowiadania polega na ściśle określonej treści, różnej od wszystkich innych przemówień publicznych, a jest nią słowo Boże. Takie przepowiadanie, będące co do substancji (treści) słowem Bożym, a co do postaci (formy) – słowem ludzkim, można określić jako „słowo Boże w słowie ludzkim”⁵³. Istnieje więc zależność skuteczności słowa Bożego od jego ludzkiego, językowego kształtu, a dbałość o jakość ludzkiego słowa jest traktowana jako posługa Słowu (Jezusowi Chrystusowi)⁵⁴. Jednostki przepowiadania słowa Bożego są ze swej natury przeznaczone do wygłoszenia i słuchania. Stąd często wymykają się narzędziom poznawczym, gdyż nawet sfilmowane nie są w stanie oddać w pełni atmosfery audytorium oraz opisać sposobu i stopnia porozumienia między słuchaczami i mówcą, który oddziałuje nie tylko samą treścią, lecz także swoją osobowością, oratorskim kunsztem, modulacją głosu, gestykulacją i mimiką⁵⁵.

Każda antologia tekstów literackich, w tym również tekstów kaznodziejskich, ma charakter subiektywny, trudno jest bowiem zobiektywizować kryteria ich doboru. Ryzyko to można zminimalizować poprzez wsparcie edycji odpowiednim aparatem krytycznym oraz właściwą selekcją materiału wraz z komplementarnym, interdyscyplinarnym widzeniem jednostek przepowiadania kaznodziejskiego i mów jako piśmiennictwa sakralnego, służącego duchowemu budowaniu i religijnemu nauczaniu. Niewątpliwie pierwszym i podstawowym kryterium jest siła oddziaływania danej jednostki (homilii, kazania, listu pasterskiego, korespondencji czy mowy) na wyobraźnię i postawy moralne odbiorców⁵⁶.

W publikacji wybrano kilkunastu przedstawicieli prezbiterium diecezji katowickiej, których można uznać za wybitnych mówców. Wybrano ich spośród

53 W. Przyczyna, *Słowo Boże i ludzkie w kazaniu. Charakterystyczne cechy kazania jako utworu mówionego*, w: *Współczesna polszczyzna w odmianie opracowanej (oficjalnej)*, red. Z. Kurzowa, W. Śliwiński, Universitas, Kraków 1994, s. 167.

54 L. Szewczyk, *Odnova przepowiadania...*, s. 230; G. Siwek, *Homiletyka w relacji...*, s. 117, 118; tenże, *Miejsce retoryki w homiletyce*, w: *Retoryka dziś. Teoria i praktyka*, red. W. Przyczyna, Poligrafia Salezjańska, Kraków 2001, s. 283–300.

55 K. Panuś, *Kaznodziejstwo*, t. 1: *Kościół powszechny...*, s. 7.

56 Tenże, *Wstęp*, w: *Wielcy kaznodzieje Krakowa*, red. K. Panuś, Wydawnictwo UNUM, Kraków 2006, s. 6.

prezbiterów zmarłych, bowiem ich posługę słowa uznać można za zakończoną i kompletną. Najważniejszą częścią publikacji, z perspektywy podejmowanego problemu badawczego, będzie krytyczna analiza dorobku kaznodziejskiego poszczególnych mówców. Chodzi o zbadanie ich biografii, historycznego kontekstu pełnionej posługi słowa, wskazanie walorów treści i języka ich przepowiadania oraz dokonanie wyboru reprezentatywnego dla każdego mówcy tekstu kaznodziejskiego, mowy lub korespondencji. Wybrany tekst powinien świadczyć o samym autorze i o środowisku, z którego się wywodzi, o jego kompetencjach teologicznych, a także przybliżyć adresatów wypowiedzi i ich potrzeby religijne oraz intelektualne.

Poszczególne jednostki kaznodziejskie ze swej natury są przeznaczone zarówno do wygłoszenia, jak i do słuchania. Przez to często wymykają się one narzędziom poznawczym, bowiem badacz nie jest w stanie oddać w pełni atmosfery audytorium, przekazać nieuchwytnego porozumienia między słuchaczami i kaznodzieją. Ryzyko to można zminimalizować poprzez studium dostępnych nagrań audio i wideo oraz relacje słuchaczy.

Załączone teksty powinny pozwolić poznać zalety języka i sposobu wyśławiania się, a jednocześnie zweryfikować wywody i osądy autora. Dostęp do nagrań audio i wideo pozwoli sformułować wnioski dotyczące pozostałych elementów formalnych ich wypowiedzi, takich jak tembr głosu, tempo wypowiedzi, modulację i gestykulację.

W gronie wybranych mówców znajdują się błogosławieni (Czempiel, Szramek, Macha), biskupi (Lisiecki, Bromboszcz, Hlond, Adamski), proboszczowie (Kapica, Lewek, Stokowy, Szubert), wychowawcy (Wrzoł, Maśliński) i działacze społeczno-polityczni (Londzin, Tomanek). A wśród analizowanych wypowiedzi znalazły się: homilia (Macha), kazania (Londzin, Szramek, Wrzoł, Stokowy), listy pasterskie (Lisiecki, Hlond), konferencje (Maśliński, Szubert), odezwa (Bromboszcz), mowy (Kapica, Tomanek), postulaty homiletyczne (Lewek) i wybrana korespondencja (Czempiel). W celu łatwiejszego zrozumienia, zwłaszcza starszych tekstów, dokonano ich uwspółcześnienia. Dokonane zmiany nie mają jednak wpływu na wymowę poszczególnych jednostek. Uwspółcześnienia nie dotyczą cytatów biblijnych, które zachowano bez zmian. Pozostawiono również zastosowane w tekstach drukowanych wyróżnienia dokonane przez pogrubienie tekstu, rozstrzelanie czcionek, kursywę lub użycie wersalików.

W opracowaniu zostanie wykorzystany dwojaki materiał źródłowy. Pierwszym będą materiały zawierające analizowane w publikacji jednostki

kaznodziejskie, mowy i listy omawianych mówców. Drugim – dokumenty nauczania Kościoła powszechnego podejmujące temat przepowiadania słowa Bożego (Sobór Watykański II, nauczanie papieży, kongregacji). Literaturę przedmiotu stanowić będą publikacje traktujące o przepowiadaniu słowa Bożego, zwłaszcza w diecezji katowickiej, a literaturę pomocniczą – publikacje rozpatrujące problematykę przedstawioną w opracowaniu. Realizacja założonego w rozprawie celu wymaga zastosowania wielu metod wykorzystywanych przez teologię homiletyczną. W publikacji stosowane będzie instrumentarium metodologiczne, w którym metody i techniki badawcze innych nauk zostaną wykorzystane w teologii.

Niniejsze opracowanie zostanie podzielone na dwie części. W pierwszej ukazana zostanie diecezja katowicka jako miejsce głoszenia słowa Bożego. Omówione będzie jej funkcjonowanie, specyfika oraz duchowieństwo i jego formacja. Na tym etapie badań zostaną zastosowane metody dedukcyjne, zwłaszcza metoda analizy i interpretacji tekstów źródłowych, oraz metoda historyczna i porównawcza. W drugiej części opracowania przedstawieni zostaną poszczególni mówcy i ich kaznodziejska działalność. Zamieszczone zostaną ich krótkie życiorysy, teoria (u niektórych) i praktyka kaznodziejska, reprezentatywna dla danego mówcy jednostka oraz poprzedzająca ją analiza. Analiza i krytyczna ocena zgromadzonych jednostek kaznodziejskich pozwoli określić ich wartość i ustalić ich znaczenie dla dziejów diecezji katowickiej. Zostaną również wysunięte postulaty wskazujące te elementy treściowe i formalne kaznodziejstwa „wielkich mówców”, które można wykorzystać także we współczesnej posłudze słowa Bożego.

W ocenie poszczególnych jednostek kaznodziejskich, mów i listów będą wykorzystane narzędzia właściwe dla teorii literatury, retoryki komunikacyjnej oraz teologii homiletycznej.

Autor wyraża nadzieję, że niniejsza monografia, związana z obchodem jubileuszu 100-lecia (archi)diecezji katowickiej, przyczyni się do ożywienia pamięci o wielkich mówcach lokalnego Kościoła, wzmocni dyskusje o stanie obecnym i kierunkach rozwoju przepowiadania słowa Bożego i wzbogaci dyskurs w ramach teologii homiletycznej.